

Arany János, Oswald Spengler és a CIA Újvidéken

Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Tanulmányok című kiadványa a Kar keretein belül működő Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék egykori évkönyve, amely 2014 óta félévente megjelenő folyóirattá alakult át.

Az átalakulás nemcsak az évi kétszeri megjelenésben érhető tetten, hanem a szerkesztés koncepciója, annak bizonyos tematikai változásai is megfigyelhetők a *Tanulmányok* utóbbi néhány évfolyamának hasábjain. 2014-ig elsősorban az újvidéki Magyar Tanszék tanárainak és hallgatóinak tudományos munkáit gyűjtötte egybe, illetve időnként az intézmény által szervezett konferenciák anyagának biztosított publikációs felületet. *A Tanszék életéből* címet viselő egység pedig összefoglalta mindazt, ami az adott évben a felsőoktatási intézményben történt, úgymond a tanszéki élet láttelevét végezte el. Az évi kétszeri megjelenésre való áttérés óta szerkezetében a legváltozatosabbá vált az egy számon belül megjelenő tanulmányok, könyvismertetések stb. vizsgálódási köre, a folyóirat munkatársainak száma is gyarapodott, már nem kizárólagosan a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanárainak, illetve az ott elhangzott konferenciaanyagoknak kíván teret biztosítani. *A Tanszék életéből* című fejezetet viszont megtartotta, a mostani szám mellékleteként adták ki, így évkönyvi jellegét is sikerült megőriznie.

A 2019/1-es szám, amely a minap hagyta el a nyomdát, tematikáját vizsgálva különösen sokszínű, mint ahogyan azt ezen írás címe is sejteti. A szerkesztő által négy tematikus egységbe szedett szövegek számos tudományos területet felölelnek, az ezekben helyet foglaló tanulmányok a legújabb kutatási eredmények leképeződései.

Az első egységbe a 2017-ben kétszáz éve született Arany János tiszteletére íródott két tanulmány került. Az egyik (Szilágyi Márton írása) Arany János Szendrey Júliáról alkotott képével foglalkozik. A publikációiban és a levelezésében is nyomon követhetjük a 19. századi nagy magyar költő Szendrey Júliához való viszonyulásának folyamatos átalakulását, bár a legtöbb esetben nem nevezi nevén a „honleányt”. Különösen sokat foglalkoztatta a Petőfi halála után ismételten férjhez ment Szendrey Júlia esete, a megözvegyült erkölcsi magatartása, az újbóli frigyre lépés ténye. Aranyánál az új házasság azonos a mostohává válással, s erre a gyermekkel (Petőfi Zoltán) szemben elkövetett bűnként tekint. Bár Szilágyi Márton különböző dokumentumok tanulmányozása során azt is megállapítja, hogy Arany (Petőfi Zoltán keresztapja lévén) nem ápolta a félig árván maradt gyermekkel jó kapcsolatot, holott ez különösen a 19. századi vallási felfogás szerint kötelessége lett volna, mégis őt magát is Szendrey Júliának az erkölcsi/vallási értelemben elvárt özvegyi hűségének megszegése érdekelte. A tanulmány nagy érdeme, hogy olyan Arany-szövegekről is értekezik, amelyek csak kéziratos formájában maradtak fenn, sosem jelentek meg nyomtatásban. A másik Arany-tanulmány Milbacher Róberté, aki Arany Jánosról mint novellistáról értekezik. Kevésbé közismert tény, hogy a kezdő Arany novellistaként jelentkezett. *Az Egy egyszerű beszélyke*

című írását vizsgálja meg tüzetesebben, mely az emberi természet megzabolázásának lehetőségeit állítja középpontjába. A tanulmány (az előbbihez hasonlóan) igen olvasmányos, s Milbacher azt a következtetést vonja le az Arany-szövegből, hogy az emberi természetet nem sikerül(het) megnevelni, megváltoztatni, még akkor sem, ha nem áll rendelkezésre más nevelődési alternatíva a keresztyénin kívül.

A második tematikus egység a *Nyelvészet – Irodalomtudomány – Filozófia* címet kapta, s ezen három tudományterület mindegyikéből egy-egy értekezést közöl, valamint egy angol nyelvű tanulmányt. Rajsli Iлона a különböző nyelvek egymásra gyakorolt, s annak tetten érhető hatását vizsgálja meg vajdasági családnevek esetében. A sokszínű magyar családneveket a térség etnikai sokszínűségével magyarázza. Nyelvkontaktológiai szempontból egy igazán összetett családnévrendszert tár elénk. Az utóbbi néhány évtized tendenciái (itt elsősorban a vegyes házasságokra gondol) pedig mindezt még jobban felerősítették. Óbecsei és bácsföldvári egyházi anyakönyveket, valamint elsősorban zentai sírfeliratokat tanulmányoz, de a napjainkban megjelenő helyi (óbecsei, vajdasági) sajtóból is szemezget. Így megállapítható, hogy Rajsli diakrón és szinkrón vizsgálatot is folytat egyszerre. Számos példával támasztja alá megállapításait: hangtani kontaktusjelenségek, fonetikai kódváltások, közösségi kontaktusjelenségek stb. képezik a példaként felhozott családnevek döntő többségét.

Ebben az egységben kapott helyet Bandi Irén tanulmánya a Nadas Péter *Világlo részletek* című monumentális művében megjelenített köztes terekről. A mű narrátorának belső utazását s az ebből fakadó, múlt felé történő időutazását, az én és a te, valamint a saját és a másik világ közötti tér átlépésének mikéntjét analizálja. A látzat és a látzat mögötti valóság megismerésének folyamata, valamint a családtörténet kibontakozása képezi a saját identitás, identitástörténet megalkotásának lehetőségét. Itt olvasható még Véry Dalma angol nyelvű tanulmánya, mely

James Joyce *Ulysses* című művében vizsgálja a szövegben rejlő szimbólumokat. A szövegre mint szövethermeneutikára tekint, s felteszi a kérdést, hogy miként szólít meg bennünket a szöveg, amikor az olvasás során hozzánk beszél. A blokkot záró hús oldalas értekezést pedig Barcsi Tamás és Németh Ákos közösen jegyzi, s az *Oswald Spengler hatása Márai Sándor és Kertész Imre civilizációértelmezésére* címet viseli. Oswald Spengler azok egyike volt, akik nagy hatást gyakoroltak saját koruk szépirodalmára. A német történetfilozófus fő műve *A nyugat alkonya*, melyben a művészetek és a humán műveltség hanyatlását vizionálta még az 1910-es évek végén, az 1920-as évek elején. Bár mára már nyilvánvalóvá vált, hogy a válságba jutott nyugati civilizáció önreflexiója éppen a művészetekben, ezen belül az irodalomban csapódott le leginkább, így nem valósultak meg Spenglernek az ezen tudományok háttérbe szorulására irányuló jóslatai, mégis válsághelyzetekben *A nyugat alkonyának* újraolvasása hasznosnak bizonyulhat, mint ahogyan azt Márai is, saját bevallása szerint, több alkalommal megtette. Márai Sándornak már az 1927-ben megjelent *Istenek nyomában* című keleti útinaplójában érezhető a Spenglerhatás. Arról ír, hogy a történelem folyamatosan ismétli önmagát: egy adott civilizáció virágzásnak indul, kifejlődik, majd elbukik. Ugyanakkor Márai nem hisz az Európa-központú világmépben, a kulturális pluralizmus szószólója. „Márai Spenglerhez hasonlóan vallja az egyén kulturális meghatározottságát, ez azonban nem korlátozza a kultúráközi érintkezések, határhelyzetek iránti érzékenységet” – állapítják meg a szerzők. A Kertész Imre és Spengler kapcsolatát átvilágító részben pedig elsősorban a tömegek megjelenése következtében bekövetkező érték hanyatlásról, a mindenkori kevesek által létrehozott értékrendszerről olvashatunk. Kertész szellemi rokonaként tekintett Máraira, továbbá mindketten a fasiszta diktatúrák kiépülésében látták a nyugati civilizáció bukását. A technikai civilizáció előretérése, a fogyasztói társadalom kialakulása

az értelmiség befolyásának csökkenését eredményezte, amivel mindkét jeles magyar szerző számolt.

A folyóirat harmadik egysége a *Határtudományok*, mely a témaválogatást illetően valóban szerteágazó, ilyen értelemben magára ölti a kaleidoszkóp legtöbb színét. Különböző írásokban értekeznek a fordítás szakmai etikájáról, a fordításnak a történelemszemléletre gyakorolt hatásáról (jelen esetben két román történész Erdély-képének magyarra történő átültetéséről), a kulturális politika fogalmáról s annak Branko Prnjat műveiben történő megjelenéséről, de az 1948 és 1955 közötti években a CIA által Újvidék területén végzett megfigyelésekről is. Ez utóbbiról tudni kell, hogy 2016 óta bárki számára elérhető a világhálón számos olyan CIA-jelentés, amely korábban titkosítva volt. Somogyvári Lajos ezen iratok között böngészve bukkan az Újvidékre (Novi Sad) vonatkozó iratokra, amelyek az *Újvidék a CIA-iratok tükrében (1948–1955)* című tanulmány megszületését eredményezték. A legtöbb irat természetesen katonai jellegű: elsősorban az Újvidék melletti repülőtérré, a környék vasúthálózatára, valamint a város területén működő gyárakra vonatkozik. A tanulmányban Somogyvári térképes ábrázolásokat is közöl, melyek a CIA tevékenységének további bizonyítékaiként szolgálnak.

Támba Renátó *Gyermekjelenetek a hellenisztikus görög szobrászatban* című tanulmánya szintén bővelkedik képábrázolásokban. A hellenizmus formálódóban lévő emberképét kifejező eszme- és társadalomtörténeti motívumokra, valamint a kor gyermekábrázolásának mikéntjére hívja fel a figyelmet. Többek között részletesen megvizsgálja a *Libával birkózó fiú* és a *Spinorio (Tövishúzó fiú)* névre hallgató szobrászati alkotásokat, s azt a végkövetkeztetést olvashatjuk tőle, hogy egyfajta ironikus kételkedés érhető tetten az egykori hősi viselkedéssel szemben, így hirdelve az individuuum mikrouniverzumba való visszavonulását.

A *Tanulmányok* 2019/1-es számának utolsó egysége egy könyvismertetőt

tartalmaz Kocsis Lenke jóvoltából. Catherine Addison 2017-ben megjelent, a verses regényről szóló monográfiáját ismereti, amelynek egyelőre nincs magyar fordítása.

A folyóirat-ismertetőm során többször is felhívtam a figyelmet a most megjelent szám témaválogatás szempontjából megfigyelhető sokszínűségére, azonban a tanulmányok olvasása során hamar megfigyelhetjük, hogy az individuuum motívuma, valamint a közösségnek az individuumra gyakorolt hatása mindegyik írást összeköti egymással. Az Arany-tanulmányok esetében az egyén és a szerző, valamint az egyén és a közösség viszonyrendszere kerül terítékre, a második egységben is az egyéni (spengleri) meglátások Máraira és Kertészre gyakorolt hatásáról, valamint a különböző kultúrák egymás alá-, illetve mellérendeléséről olvashatunk diskurzusokat, de még a vajdasági magyar családnevek vizsgálatával foglalkozó Rajsli-írásból is az derül ki, hogy egyre sajátosabb, egyre egyedibb a térség családnévállománya, ami a többszáz éves multikulturális együttélés egyenes következménye. Imre Attilának a fordítói etikáról szóló tanulmánya is a fordítói magatartást befolyásoló tényezőket a szakma elvárásai és a fordító személyisége szempontjából szemléli. Tóth Glemba Klára pedig olyan személyként mutatja be Branko Prnjatot, akinek központi témája a szabad ember, az alkotás szabadsága, ugyanakkor az állam által befolyásolt kulturális politika ennek kibontakozására gátló és hajtó erőként is hatással lehet. Közhelynek számít, hogy az individuuum nem tud létezni a közössége nélkül, ugyanakkor a közösség létezése, annak kulturális helyzete is nagyban függ az individuumtól. A Tanulmányok ismertett számának értekezéseiben közösség és individuuum elválaszthatatlanok egymástól, s éppen ettől lesz mindegyik írás – szakterülettől, vizsgált témától függetlenül – érdekesítően olvasmányos.

Czini Zoltán

*Égésügyei Középiskola,
Nagybecskerek*